

KIRJA-ARVIO:

KONTEKSTISIDONNAISTEN KÄRSIMYSTEN ETNOGRAFIAA

Honkasalo, Marja-Liisa & Utriainen, Terhi & Leppo, Anna (toim.) 2004: Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä. Tampere: Vastapaino. 286 s.

Leila Jylhänkangas

Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä (tästä lähtien AS) on tervetullut keskustelunavaus nykypäivän suomalaiseen kärsimystutkimukseen. AS ei pyri selittämään vaan tulkitsee kärsimystä monikollisena ja kontekstispesifisti rakentuvana kokemuksena. Johdannossa Terhi Utriainen ja Marja-Liisa Honkasalo purkavat *kärsimyksen* käsitettä luotaamalla sen erilaisia filosofisia, historiallisia ja uskonnollisia merkityksiä. He tuovat esille myös kärsimykseen usein läheisesti liittyvän pahan ja tähdentävät, että kärsimyksestä olisi hyvä puhua monikollisena. Utraisen ja Honkasalon mukaan ”halu selittää ja poistaa kärsimys ja paha on riivannut ihmistä aina ja kaikkialla – ajatteli hän sitten uskonnollisin tai maallisin termein”. Teoksen johdanto-osan kirjoittaminen on ollut vaativa tehtävä aiheen monitahoisuuden ja laajuuden vuoksi. Se on ollut haasteellista myös siksi, että vastaavaa avautusta kärsimyksen käsitteellistämiseksi ei kulttuurintutkimuksen alueella ole Suomessa aikaisemmin tehty. Tässä mielessä teos on erittäin tervetullut tienviitoittaja nykypäivän suomalaisessa yhteiskunnassa – ja miksei muissakin yhteiskunnissa – läsnäolevien kärsimysten tutkimiseksi. Kirjoittajien tutkimusmatkat erilaisiin kärsimyskonteksteihin ovat onnistuneita. Ne eivät palauta kärsimystä esimerkiksi inhimillisen ajattelun yleisten lainalaisuuksien tuottamaksi ilmiöksi vaan valottavat nykypäivän suomalaisia kärsimyksiä vahvasti kontekstisidonnaisuutta painottavalla otteella.

KÄRSIMYKSIÄ YHTEISKUNNALLISTEN HALKEAMIEN KESKELLÄ

Marja-Liisa Honkasalon artikkeli pohjautuu Pohjois-Karjalassa tehtyyn kenttätyöhön. Hän on tutkinut etnografisesti niitä merkityksiä, joita ”kansantaudeille” annetaan eräässä pienessä rajaseudun kylässä. Honkasalo kertoo tutkineensa myös masennusta, koska kansantaudit ja masennus näyttävät liittyvän kiinnostavalla tavalla yhteen. Tämän artikkelin aineistossa ovat keskeisessä osassa kylän iäkkäämpien ihmis-

ten kokemukset. Nämä ihmiset ovat jääneet muuttotappion kourissa eläneeseen Pohjois-Karjalaan ja ovat pitäneet tärkeänä kotiseudulla pysymistä. He ovat Honkasalon sanoin ”jääneet paikoilleen” alueelle, jossa elinkeinon ja elämisen lähteiden ylläpitäminen on käynyt vaikeaksi. Hän jäljittää niitä keinoja, joiden avulla ote elämästä pitää tilanteessa, jossa äidit ovat jääneet paikoilleen lasten muuttaessa pois kotiseudultaan, tavallisesti Etelä-Suomeen. Honkasalon tutkimuksessa korostuu kodin tärkeys ihmiselle. Se on pyhä paikka, jonka kautta myös elämän muita alueita jäsennetään. Kodin kautta merkityksellistetään myös muistamista, ja tässä mielessä sitä voidaan sanoa ”muistojen varastoksi”. Honkasalo onnistuu etnografiassaan antamaan haastateltavillensa puhetilaa ja näin tehden myös kysymään sellaisia kysymyksiä, jotka eivät vähättele heidän kokemuksiaan.

Susanne Ådahl tuo artikkelissaan esille niitä kärsimyksiä, joita varsinais-suomalaiset maanviljelijät kokevat EU-direktiivien tuoneen mukanaan. Hän kuuntelee viljelijöiden puheessa esiintyviä ja kärsimystä ilmentäviä, viljelijöiden ”oman maailman perustuksia koskettavia” ääniä. Kuten Honkasalon tutkiman kylän asukkaille, myös Ådahlin tutkittaville koti on sosiaalisen elämän keskipiste, joka ”merkitsee kaikkea”. Hän seurailee kärsimyksen teoreettisessa jäsentämisessä Pierre Bourdieun näkemystä kärsimyksestä sekä pienenä ja arkipäiväisenä että suurena. Viljelijöiden etnografisten haastattelujen lisäksi hän keskittyy tutkimuksessaan kärsimyksen ei-verbaalisten ilmausten tarkasteluun. Ådahl pohtii, millaisilla tavoilla varsinais-suomalaisessa maalaismaisemassa ränsistyvät talot, pellot ja metsät voivat ilmaista ja aiheuttaa kärsimystä ja miten ”ulkopuolelta tuleva kontrolloiva katse” luo kärsimystä. Hän jäsentää moninaista kärsimystä ”sisäpuolen” ja ”ulkopuolen” erottelun kautta. Sisältä tulevaa kärsimystä pidetään arvokkaana ja tarkoituksenmukaisena: se nousee yhteisön sosiaalisen elämän perusteista. Ulkoapäin tuleva kärsimys puolestaan on kontrolloivaa ja tuhoisaa. EU on viljelijöille ”kaiken vieraan, tuntemattoman ja etäisen ruumiillistuma”, joka säättää ”viljelijöiden elämää hallitsevia määräyksiä”. Tässä mielessä se tuottaa viljelijöille aivan konkreettista arkielämää ja elinkeinoa häittäviä kärsimyksiä.

Marja Tiilikaisen tutkimuksessa tutkitaan niitä tarinoita ja kulttuurisia tapoja, joita Suomessa asuvat somalinaiset ovat tuottaneet voidakseen jakaa Somaliin sisällissotaan liittyviä traagisia kokemuksiaan. Tiilikainen tekee käsitteellisen eron ”kärsimyksestä kertomisen” ja sen ”jakamisen” välillä ja tuo tässä yhteydessä esille, ettei kertominen automaattisesti tarkoita kokemuksen jakamista. Hän käyttää *sosiaalisen kärsimyksen* käsitettä ”analyttisenä välineenä kuvaamaan somalinaisten sotaan, yhteisölliseen hajoamiseen ja Suomessa koettuun syrjintään liittyviä kokemuksia”. Kiinnostava huomio Tiilikaisen tutkimuksessa on traumaattisiin kokemuksiin usein liittyvä ”sovittu” vaihtolo. Hän erittelee huolella erilaisia hiljaisuuden puolia, joita sosiaalisen kärsimyksen kokemus on tuottanut ”diasporassa eläviin” somalinaisten arkeen. Esimerkiksi sisällissodasta puhuminen ulkopuolisille henkilöille voidaan kokea vaikeana ja häpeällisenä. Tässä mielessä hiljaisuudella on suojaava tehtävä. Tiilikainen tekee kuitenkin olennaisen lisäyksen hiljaisuuden ja sisällissodasta vaikenemisen osalta: hiljaisuus liittyy myös aikaan. Kun traumaattisia kokemuksia aiheuttaneista tapahtumista on kulunut tarpeeksi kauan, niistä voi-

daan alkaa puhua ja kokemuksia voidaan myös jakaa toisten kanssa. Tällainen toiminta voi ainakin lievittää traumaattisista kokemuksista yli pääsemistä, vaikkei niitä pystyisikään jättämään kokonaan taakseen.

YHTEISKUNNAN, LÄÄKETIETEEN JA KÄRSIMYKSEN KOKIJOIDEN ERILAISET TULKINNAT

Salome Tuomaalan artikkeli käsittelee *Kirkko ja kaupunki* -lehdessä käytyä mielipidekeskustelua abortista ja abortin tehneiden naisten kokemuksista. Näitä Tuomaala on selvittänyt myös tarkastelemalla abortin tehneiden naisten syvähaastatteluissa esiin tulevia teemoja. Artikkelissa tuodaan esille havainnollistavalla ja kiinnostavalla tavalla paitsi niitä aborttikokemuksia, joihin yhteiskunnassamme annetaan ”lupa”, myös vaiettuja ja ”epäsopivina” pidettyjä aborttikokemusten ulottuvuuksia. Kun kristillisessä diskurssissa abortti saatetaan liittää syntiin, voi se toisessa kontekstissa taas olla helpotuksen tunteita herättävä kokemus. Tuomaala nostaa esille myös aborttiin liitettyjä mutta kulttuurissamme usein piilossa olevia ulottuvuuksia. Hän esimerkiksi peräänkuuluttaa aborttikeskusteluun lisää sellaisia kannanottoja, jotka rohkaisisivat sekä naisia että miehiä tuomaan esille abortin synnyttämiä tunteita ja sukupuolirooleja.

Juha Soivio kirjoittaa sepelvaltimotautiin liittyvistä kärsimyksistä. Hän tuo esille niitä perusteita, miksi lääketieteen käsitteet sairauten ja kärsimykseen eivät ole yksin riittäviä kärsimyksen käsitteellistämiseksi sairaan henkilön näkökulmasta. Lääketieteen sairausmääritelmässä tai hoitokäytänteissä kärsimystä ei itse asiassa ole yleensä käsitteellistetty sillä tavalla, että itse kärsijän ääni huomioitaisiin. Kuitenkin esimerkiksi sepelvaltimotautia koskevien tulkintojen teossa juuri sairastava ihminen on kärsimyksensä paras asiantuntija. Toisaalta Soivio ei näe esimerkiksi sydäninfarktin hoidossa lääketiedettä monoliittisena ja sairastajan kokemusta ”puhtaana ja viattomana” vaan jäljittää hoitokäytänteissä läsnä olevia monikerroksellisia yhdistelmiä. Hän tekee olennaisen huomion: potilas kohtaa hoidon aikana monia erilaisia hoitavia henkilöitä, ei ”yhtä lääketiedettä”.

KÄRSIMYS KULTTUURISISSA, HISTORIALLISTISSA JA ETNOGRAFISISSA JUONTEISSA

Senni Timonen ja Vilma Hänninen kirjoittavat masennuksesta lähtökohtanaan havainto vanhassa suomalaisessa kansanrunoudessa esiintyvän ”huolen” käsitteen ja nykyajan masennuskokemusten samankaltaisuudesta. Timosen ja Hännisen taustat ovat folkloristiikassa ja sosiaalitieteessä. Kahden eri tieteenalan näkökulmien huomiointi tuo artikkeliin tiettyä monipolvisuutta, joka kuitenkin pysyy ihailtavasti hallinnassa. Suomen Kansan Vanhojen Runojen ”huolirunosto” ja *Helsingin Sano-*

mien Nyt-viikkoliitteen keräämä masennuskokemuksia koskeva kyselyaineisto vuodelta 2002 muodostavat Timosen ja Hännisen aineistot. Niiden kautta artikkelissa luodetaan yhtäältä masennukseen liittyviä merkityksiä esimodernissa ja toisaalta myöhäismodernissa suomalaisessa kulttuurissa. Aineistot edustavat erilaisia kulttuurisia ympäristöjä, mutta yhteistä niille on *kärsimyksestä kertomisen omakohtaisuus*. Sitä kuvataan minä-muodossa. Timonen ja Hänninen ovat huolellisia lähdekritiikisten kysymysten huomioinnissa. He esimerkiksi kirjoittavat, että kummankin aineiston minämuotoisuudesta huolimatta niiden syntytaustat ovat erilaisia. Nyt-aineiston kirjoittajat kertovat nimenomaan itsestään, kun taas runoaineiston laulaja ja runon minä eivät ilman muuta ole sama henkilö. Edelleen Timonen ja Hänninen tarkentaen tähdentävät, etteivät aineistojen syntytaustoihin liittyvät erot ole välttämättä ratkaisevia. He kuitenkin erittelevät sekä runo- että Nyt-aineiston tuottamisen kontekstisidonnaisia prosesseja: runoja on työstetty lukuisten esityskertojen kautta, Nyt-aineiston vastaukset puolestaan ovat ainutkertaisia.

Terhi Utriainen tarkastelee artikkelissaan kärsimystä fenomenologisen filosofian näkökulmasta. Sen mukaan ”kärsimyksessä on koetteilla ihmisen ja sosiaalisen maailman välinen eletty merkityssuhde”. Utriainen kehittää näkemystä ”elämää ja identiteettiä suojaavasta ja jäsentävästä *kehyyksestä*”, jonka hän tuo kärsimystä ”otteen kirjoamisena” kuvaavien näkökulmien rinnalle. Utriainen tuo myös esille kärsimyksen konteksteissa usein esiintyviä ruumiillisia ja metaforisia ilmauksia *alastomuudesta* sekä niitä tapoja, joilla kärsimystä on yritetty kohdata ja ymmärtää. Lisäksi hän jäsentää artikkelissaan oivallisesti niitä keinoja, joiden avulla etnografisessa tutkimuksessa voitaisiin huomioida erilaiset kärsimystä koskevat tiedolliset asenteet. Tällaisia ovat Utraisen mukaan ainakin ymmärtävä, selittävä ja käytännöllinen asenne. Artikkelit on teoksen viimeinen teksti, ja tässä mielessä se toimii paitsi päätöslukuna myös eräänlaisena toivon näkökulman esiin nostajana. Utriainen kysyy terävästi myös, millaisen asenteen avulla voisimme tehdä sellaista kärsimyksen etnografiaa, ”joka ei mystifioisi ja välineellistäisi eikä toisaalta myöskään rationalisoisi ja esineellistäisi omaa tai toisen ihmisen kärsimystä”.

AS:n artikkelit ovat itsenäisiä, kirjoittajien omista aineistoista nousevia kärsimystutkimuksia, ja niitä voi lukea aiheen ja kiinnostuksen mukaan irrallisinkin, mutta jokainen niistä myös puoltaa paikkaansa osana tätä kokoelmaa. Myös teoksen nimi on osuva: arki satuttaa sellaisena kuin se näyttättyy teokseen kirjoittaneiden tutkijoiden aineistoissa päivittäisten ja konkreettisessa arkielämässä läsnä olevien kärsimysten keskellä. Kaiken kaikkiaan AS muodostaa eri teemoineen hyvin koossapysyvän kuvauksen siitä, millaisia kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä voi olla. Kärsimys tehdään teoksessa näkyväksi hyvin aineistolähtöisesti, mikä on kulttuurintutkijoiden perinteistä ja ominta areenaa. Suomalainen yhteiskunta on täynnä tutkimukselle usein piilossa olevia kärsimyksiä, joiden laadullisessa jäsentämisessä AS voi olla suurena apuna. Monen teoksessa esiteltävän tutkimuksen perustana on ollut etnografinen kenttätö ja haastattelut. Tuomalla näkyviksi erilaisia kärsimyskonteksteja AS tarjoaakin myös metodisia vinkkejä kaikille kärsimyksen tarkastelusta kiinnostuneille kulttuurintutkijoille.

FM Leila Jylhänkangas toimii uskontotieteen tutkijana Helsingin yliopistossa.